

เจ้าบ่าวน้อย : วีรบุรุษชุมชนท้องถิ่น Chao Bao Noi: A Local Community Hero

จूरีรัตน์ บัวแก้ว*
Jureerat Buakaew*

ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
Department of Education of Foundation, Faculty of Liberal Arts,
Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, Songkla 90110

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาการให้ความหมายเรื่องเจ้าบ่าวน้อยในฐานะวีรบุรุษชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือและเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจของชาวพรุเตาะ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากชาวพรุเตาะ ผลการวิจัยพบว่า ชาวพรุเตาะได้ให้ความหมายของเจ้าบ่าวน้อยว่า คือต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเทวดาลิงสถิตอยู่บนเขาควนจง เมื่อชาวพรุเตาะมีความเดือดร้อนมักนิยมนบนานเจ้าบ่าวน้อยให้ช่วยปิดเป่าความทุกข์หรือช่วยเหลือในสิ่งที่ตนปรารถนา แม้กระแสนสังคมแห่งความทันสมัยจะพัดพาความเจริญทางวัตถุเข้าสู่สังคมพรุเตาะอย่างไม่ขาดสาย แต่ความเชื่อและความศรัทธาในเจ้าบ่าวน้อยก็ไม่เปลี่ยนแปลง อาจกล่าวได้ว่าเจ้าบ่าวน้อยจึงเป็นวีรบุรุษของชุมชนท้องถิ่นในฐานะ “ผู้คุ้มครอง” และ “สิ่งมงคล” ในสังคมของพรุเตาะตราบจนปัจจุบัน

คำสำคัญ : ความเชื่อ เจ้าบ่าวน้อย วีรบุรุษชุมชนท้องถิ่น

*Corresponding author. E-mail: jureeratana.k@psu.ac.th

Abstract

This study explores meanings given to Chao Bao Noi (the Little Bridegroom) as a local community hero respected and mentally depended on by people in Phru To, Thung Yai Sub-district, Hat Yai District, Songkhla Province. The data of this qualitative study were collected from related documents and research reports, and in-depth interviews with Phru To locals. The study found that the meaning of Chao Bao Noi given by Phru To locals is a sacred tree on Khuan Chong Hill dwelled by a god. When they have troubles, they make a vow to Chao Bao Noi asking him to help eliminate their suffering or to make their wishes come true. Even though modernization has unceasingly been bringing in materialistic prosperity to Phru To society, beliefs and faith in Chao Bao Noi among locals have not changed. Therefore, it can be said that Chao Bao Noi is a local community hero who is a “Protector” and a “Sacred Thing” for Phru To as he has always been until nowadays.

Keywords: Beliefs, Chao Bao Noi, Local community hero

บทนำ

ความเชื่อมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยมานาน โดยเฉพาะสังคมชาวพุทธซึ่งมีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูตผีวิญญาณ ว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ พระยาอนุมานราชธน (2532) กล่าวถึงภูตผีวิญญาณไว้ว่า เป็นสิ่งที่ลึกลับ หรือเป็นสิ่งที่ถือว่าไม่ตาย เพราะฉะนั้นผีจึงเป็นพวกที่ไม่ใช่คน เป็นอมมุษย์อยู่เหนือคน แต่ผีก็มีลักษณะบางอย่างคล้ายคน คือ มีทั้งผีชั้นสูงและผีชั้นต่ำ มีทั้งผีดีและผีร้าย ผีชั้นสูง ได้แก่ พวกที่อยู่บนฟ้า เรียกว่าผีฟ้า ซึ่งต่อมาเรียกว่า เทวดา ตามคติความเชื่อของชาติอินเดีย ถัดจากผีฟ้าก็เป็นผีที่อยู่ในเมืองมนุษย์สถิตอยู่ตามหุบเขา ในป่าดง พงพสุคนธ์ ผีพวกนี้คือเทพารักษ์ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าทุ่ง ความเชื่อเหล่านี้เป็นการยอมรับที่เกิดอยู่ในจิตสำนึก ซึ่งก่อให้เกิดความศรัทธาและความมั่นใจ ความเชื่อเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น เชื่อเรื่องผีนางนางไม้ พระภูมิเมือง ผีวิญญาณบรรพบุรุษ ผีฟ้า เป็นต้น

สำหรับชาวใต้ส่วนใหญ่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติและเชื่อว่าธรรมชาติบางอย่างมีวิญญาณ สิ่งเร้นลับเหล่านี้มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดและควบคุมชะตากรรมของตน อาจให้คุณและโทษแก่ตนได้ ถ้าบุคคลใดปฏิบัติชอบ ผีช่วยคุ้มครอง อำนาจเร้นลับต่างๆ อาจกำบังกายหรือปรากฏกายในลักษณะต่างๆ มักเรียกชื่อจิตวิญญาณเหล่านั้นแตกต่างกันไป เช่น เรียกวิญญาณชั้นต่ำว่า “ผี” เช่น ผีป่า ผีดิบ ผีพราย ใครเคราะห์ร้ายอาจถูกผีหลอก ผีอำ ผีเข้า ผีสิง อาจทำให้ล้มป่วยหรือเกิดวิกลจริต ผีบางตนอาจเฝ้าทรัพย์หวงสมบัติ ผีบรรพบุรุษมักคอยคุ้มครองป้องกันบุตรหลาน ใครละเมิดก็อาจให้โทษได้ ใครทำให้พอใจอาจเข้าฝัน บอกไปยังทรัพย์ให้ ส่วนจิตวิญญาณที่มีบุญญาธิการเรียกว่า “เทียมตา” (เทวดาหรือเทพที่มีบุญญาธิการสูงส่ง) บ้างก็เรียกว่า “ทวด” (มีบุญญาธิการรองลงมา) ทวดที่เป็นครึ่งเทพครึ่งสัตว์ เช่น ทวดงู ทวดจระเข้ ทวดที่เป็นมนุษย์ผู้มีบุญบารมีแล้วดับชีพไป เช่น ทวดหุม (ประจำเขาแดง จังหวัดสงขลา) หลวงพ่อทวด (วัดช้างให้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และวัดพะโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา) (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2529)

นอกจากนี้ภาคใต้เมื่อ 100 ปี มาแล้ว มีการนับถือเจ้าบ่าวน้อยบริเวณเขาควนสูง ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผู้อาวุโสในชุมชนยังจดจำเรื่องราวเจ้าบ่าวน้อยและสามารถถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ได้ว่า เจ้าบ่าวน้อยคือต้นไม้ยืนต้นสูงตระหง่านโดดเด่นอยู่ในป่าแห่งนี้เพียงต้นเดียวมาเป็นเวลานาน ความสูงใหญ่ของลำต้นแตกต่างจากต้นไม้ต้นอื่นๆ ในบริเวณนั้น คนในชุมชนควนสูงนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ที่สามารถช่วยบำบัดทุกข์ คุ้มครองปกปักรักษาชุมชนให้เกิดความสงบสุขและช่วยให้สมปรารถนาตามที่ตนบนบาน อาทิ ความเจ็บป่วย การสอบเข้าศึกษาต่อ การสอบเข้ารับราชการ สอบเข้าทำงาน การขอฝน เป็นต้น ในทุกๆ ปีมีการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาบูชาเจ้าบ่าวน้อย ร่วมกับการแก้บนซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่หลอมรวมคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว สมบูรณ์ (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2558)

ความเชื่อเหล่านี้เกิดจากการให้ความหมายของชุมชนในสิ่งที่ตนให้ความเคารพนับถือ และศรัทธา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Saussure (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) ที่ได้ให้ความหมายของ สัญญา ว่า สัญญามี 2 ลักษณะได้แก่ ประการแรก รูปสัญญา (Signifier) เป็นรูปแบบทางกายภาพของสัญลักษณ์ เช่น เครื่องหมายต่างๆ รูปภาพ ภาษา หรือเสียง ประการที่สอง ความหมายสัญญา (Signified) คือบริบทภายในใจที่มนุษย์ในสังคมกำหนดขึ้น ดังนั้นคำว่า เจ้าบ่าวน้อยจึงเป็นการให้ความหมายสัญญาที่เป็นนามธรรมในสิ่งที่คนในชุมชนเคารพนับถือ แต่หมายถึงบริบทที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรมว่าเจ้าบ่าวน้อย คือ “เทวดาที่สิงสถิตในต้นไม้บนเขาควนสูง” ซึ่งคนในชุมชนพรุเตาะเป็นผู้ประกอบสร้างขึ้นให้เจ้าบ่าวน้อยทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มครอง ผู้ดูแล กระบวนการเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวความเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ ผู้พิทักษ์ในมิติทางสังคมของมนุษย์ ทั้งหมดนี้เราเรียกว่าการให้ความหมาย เจ้าบ่าวน้อยถูกทำให้กลายเป็น สัญญาจากการประกอบสร้างของมนุษย์ เปรียบเสมือนวีรบุรุษของชุมชนท้องถิ่นในฐานะ “ผู้คุ้มครอง” และ “สิ่งมงคล” ด้วยเหตุนี้ถ้ามองเจ้าบ่าวน้อยในบริบทของสัญญาทางวัฒนธรรมของสังคม พรุเตาะจะสามารถเข้าใจในระบบคิดและความเชื่อของสังคมพรุเตาะได้ชัดเจนมากขึ้น

เมื่อกระแสวัตถุนิยมเข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน และขึ้นนำการดำเนินชีวิตของคนไทยมากขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองใหญ่ๆ แบบมหานครขนาดใหญ่ อันเป็นศูนย์กลางแห่งการดำเนินธุรกิจ อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ที่ยังคงขยายตัวและเติบโตขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นคลื่นที่พร้อมจะพัดพากระแสความเจริญก้าวหน้าเข้าสู่ชุมชนพรุเตาะ แต่ถึงกระนั้นไม่ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ในส่วนของคติ ความเชื่อ ในเจ้าบ่าวน้อยในฐานะ “ผู้คุ้มครอง” และ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ยังคงแฝงอยู่ในชุมชนพรุเตาะมาตลอด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาการนิยามความหมายเจ้าบ่าวน้อยในฐานะวีรบุรุษชุมชนท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยนักวิจัยได้ออกแบบงานวิจัย ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา นักวิจัยเลือกพื้นที่หมู่ 4 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ในอดีตหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านหลักในการนำชุมชนขึ้นไปบนเขาควนสูงเพื่อประกอบพิธีกรรมบูชาเจ้าบ่าวน้อยทุกปี และยังมีผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์ตรงและสามารถเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าบ่าวน้อยได้อย่างแม่นยำ

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล นักวิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักเป็น 2 ช่วงอายุ ได้แก่ คนวัยทำงาน อายุ 25-49 ปี จำนวน 13 คน และวัยผู้อาวุโส อายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 12 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกในภาคสนามและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ถอดรหัสและตีความโดยใช้แนวคิดเรื่องสัญญาะ ของ Saussure และการสร้างภาพมายาคติของ Barthes ตลอดจนใช้แนวคิดเรื่องการประกอบสร้างเป็นเครื่องมือหลักในการอธิบายการให้ความหมายเกี่ยวกับเจ้าบ่าวน้อยในฐานะผู้คุ้มครอง ผู้ดูแล และสิ่งมงคลของสังคมพหุเศา โดยอธิบายเป็นพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analysistical description)

ผล

การนิยามความหมายเจ้าบ่าวน้อยว่าวีระบุรุษชุมชนท้องถิ่น

วีระบุรุษ เป็นคำอธิบายที่หมายถึง ชายที่ได้รับยกย่องว่ามีความกล้าหาญ ซึ่งในท้องถิ่นภาคใต้จะปรากฏวีระบุรุษในหลายจังหวัด ชุมชนพหุเศาได้ให้นิยามความหมายเจ้าบ่าวน้อยว่าวีระบุรุษของท้องถิ่นในประเด็นดังนี้

1. เจ้าบ่าวน้อยในฐานะผู้คุ้มครอง

ชาวพหุเศาให้ความเคารพนับถือและเชื่อว่าเจ้าบ่าวน้อยสามารถปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายจากเหตุร้ายทั้งปวงได้ จึงนิยมร้องขอให้เจ้าบ่าวน้อยช่วยให้ตนสมปรารถนา เรื่องที่บนบานหลักๆ ได้แก่ ลูกหลานทำก็อยากให้ลูกได้ทำงานเร็วๆ ส่วนใหญ่คนที่มิรุจะบนบานเจ้าบ่าวน้อย (จันทร์ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2558) เมื่อพายุมา ขอให้พายุผ่านไป อย่ามีอันตราย ช่วยปิดกวาดออกไปที่อื่น ชาวบ้านจะได้ไม่เดือดร้อน เดียวนี้ก็ยังบนเจ้าบ่าวน้อย (ณิชา (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2558) ถ้าเดินทางไกล ต้องยกมือไหว้ให้ช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัย (อิงอร (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2558) เช่นเดียวกับ สัมพันธ์ (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2558) เล่าว่า นับถือแต่ไม่เคยบน หากมีการเดินทางไกลจะนึกถึงให้ช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัย นอกจากนี้ยังมีการบนให้เจ้าบ่าวน้อยดูแลในสิ่งที่ตนร้องขอ ด้วยการกล่าวชื่อเจ้าบ่าวน้อย แล้วขอให้ลูกได้เป็นนาย ขอให้หมู่บ้านมีความสงบสุข ขออย่าเจ็บไข้ไม่สบาย ฯลฯ (สุพจน์ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2558) อีกทั้งยังมีการร้องขอให้เจ้าบ่าวน้อยช่วยดูแลไร่นา อย่าให้นาถูกเพลิงภัยกัดกิน ดูแลรักษาของที่บ้าน ขอให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข

อนึ่งชาวพหุเศาเชื่อว่า เจ้าบ่าวน้อยเป็นผู้คุ้มครอง ปกป้องให้ผ่านพ้นภัยอันตรายต่างๆ ได้ดังที่ใจปรารถนา จะทำอะไรให้ออกชื่อ (กล่าวถึงเจ้าบ่าวน้อย) ให้ช่วยรักษาลูกหลานใช้วิธียกมือกาด (อธิษฐาน) ออกชื่อเจ้าบ่าวน้อย นิดา (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2558)

หลายคนเชื่อว่า เจ้าบ่าวน้อย ยังทำหน้าที่คุ้มครองคนในหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ดังคำบอกเล่าของสมบัติ (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม 2558) ทวดเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนมีโจรเข้ามาขโมยสิ่งของในหมู่บ้าน เจ้าบ่าวน้อยเป็นผู้นำของหมู่บ้าน ได้พาคนขึ้นเขาไปซ่อนตัวบนลาน โจรตามขึ้นไปมองไม่เห็น

สำหรับชาติชาย (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 20 กันยายน 2558) เล่าว่ามีคนขึ้นไปทำสวนยางหญ้าเข้าไปในบริเวณพื้นที่เจ้าบ่าวน้อย ถูกเจ้าบ่าวน้อยชดด้วยก้อนหิน ส่วนมานะ (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2558) เคยขึ้นไปตากหญ้า ล้าเข้าไปในพื้นที่เจ้าบ่าวน้อยแล้วโดนลูกหิน 3 ก้อนชดหัว หมอซึ่งทำพิธีบอกว่าเจ้าบ่าวน้อยชดมา หลังจากนั้นไม่กล้าขึ้นไปอีกเลย ส่วนชัยยะ (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 28 ตุลาคม 2558) เล่าว่า ถ้าหากไปโค่นต้นไม้บริเวณพื้นที่เจ้าบ่าวน้อย หรือปลูกลูกยางล้าเข้าไปในพื้นที่เจ้าบ่าวน้อย จะมีอันเป็นไป มีก้อนหินขว้างมาเชื่อว่า เจ้าบ่าวน้อยดลบันดาลให้มีอันเป็นไป

แต่ถ้าไปขอหอย เขา (เจ้าบ่าวน้อย) ไม่ให้ ขาลงมาจากเขา คนขอหอยถูกบีบคอ (ปราโมช (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2558) เช่นเดียวกับพนา (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 27 ตุลาคม 2558) เล่าว่าขอหอยก็ไม่ได้ เจ้าบ่าวน้อยขอหัวคนในกลุ่ม 1 หัว คนที่ไปขอหอยต้องวิ่งหนีลงมา มีวิญญาณไปเข้าร่างทรงเพื่อนที่ไปด้วยกัน เรื่องโชคลาภบนไม้ได้ เอาหมอบไปขอเบอร์ ท่านไม่ให้ เหมือนถูกบีบคอสิ้นล่อพระต้องช่วยแก้ไข

จากคำสัมภาษณ์เหล่านี้ทำให้เข้าใจว่าชาวพรุเตาะมีความเชื่อมั่นและเคารพนับถือเจ้าบ่าวน้อยว่าเจ้าบ่าวน้อยสามารถปกป้องคุ้มครองดูแลทุกข์สุขของชาวพรุเตาะให้ผ่านพ้นอันตรายและอุปสรรคทั้งปวง แต่ไม่สามารถให้โชคลาภที่เกี่ยวกับการพนันได้

2. เจ้าบ่าวน้อยในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชาวพรุเตาะนิยมเรียกเจ้าบ่าวน้อยว่า คักดีลิตีควนสูงเพราะมีความเชื่อว่าเจ้าบ่าวน้อยคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งสิงสถิตในต้นไม้ 3 ต้นเรียงกัน ชาวพรุเตาะเชื่อว่าเป็น 3 พี่น้อง เจ้าบ่าวน้อยคือต้นตรงกลางขนาดใหญ่สุด 2 คนโอบ ที่ชาวพรุเตาะให้ความเคารพและศรัทธาว่าสามารถดลบันดาลให้ได้สิ่งที่ตนเองปรารถนา

จรัล (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2558) กล่าวว่า ตอนนี้อยู่ยังเชื่ออยู่ ออกชื่อเจ้าบ่าวน้อย ลูกหลานก็ยังเชื่อตาม ถ้ามีธุระก็บนเจ้าบ่าวน้อยเหมือนเดิม เจ้าบ่าวน้อยคือเจ้าที่ที่สิงสถิตอยู่ในต้นไม้ จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้านพบว่า ทุกคนเคยขึ้นไปทำพิธีบูชาเจ้าบ่าวน้อยบนเขาควนสูง บางคนไปทุกปี ทุกคนเชื่อว่า เจ้าบ่าวน้อย คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บางคนเชื่อว่ามีอาถรรพณ์ในป่าแห่งนี้ จึงไม่กล้าเดินผ่านบริเวณพื้นที่เจ้าบ่าวน้อย บางคนไม่กล้าขึ้นไปกลัวเจ้าบ่าวน้อย นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าบ่าวน้อยในหลายประเด็น ได้แก่ ในอดีตชาวพรุเตาะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาทำสวนผลไม้เป็นหลัก จึงมีความต้องการให้

เจ้าป่าวน้อย

ภาพที่ 1 เจ้าป่าวน้อย ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์แห่งเขาควนสูง จากภาพถ่ายคือต้นไม้ต้นที่ใหญ่ที่สุด และมีศาลพระภูมิอยู่ด้านหน้า

ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้ข้าวและพืชผลได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ บางปีฝนไม่ตกจึงมีการนัดหมายกันขึ้นไปทำพิธีขอฝน ณ สถานที่ที่เจ้าป่าวน้อยสิงสถิตอยู่บนเขาควนสูง

นอกจากนี้ยังมีการเล่าต่อๆ กันมาว่า ส่วนใหญ่ไปทำพิธีขอฝนในบริเวณพื้นที่ของเจ้าป่าวน้อยบนเขาควนสูง มีการนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีทางศาสนา ขณะลงมาจากเขาควนสูงฝนก็โล่มาเลย อนึ่งสุพร (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2558) กล่าวเสริมว่า มักบนบานเจ้าป่าวน้อยเวลาฝนแล้ง ชุดบ่อน้ำไม่ไหลน้ำแดง ทุกข์ร้อน จึงบนให้ฝนตก เมื่อประสบความสำเร็จจะทำบุญเลี้ยงพระ มีการเอาหนังลุง (หนังตะลุง) ไปเล่นแก้บน (อัมพร (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2558) ขณะเดียวกัน อุทัย (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2558) เล่าได้ตรงกับเพื่อนบ้านว่า เจ้าป่าวน้อย คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ทุกคนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือ เมื่อมีความทุกข์ใจ ไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วย ทำมาหากินไม่ได้ ก็จะมาบนเจ้าป่าวน้อยให้ช่วยเหลือ อาทิตขอให้ไม่เจ็บไม่ไข้ ให้อยู่ให้สบาย อย่าเดือดร้อน

สำหรับกลุ่มคนรุ่นใหม่วัยทำงานมีทั้งที่เคยขึ้นไปในพื้นที่เจ้าป่าวน้อยและบางคนไม่เคยไป แต่ทั้งหมดมีความเชื่อเรื่องเจ้าป่าวน้อย เพราะได้ยินปู่ย่าตาทวดตลอดจนญาติผู้ใหญ่เล่าให้ฟังในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าป่าวน้อย ทุกคนมีความเชื่อว่า เจ้าป่าวน้อยคือเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ประจำหมู่บ้านของตนเอง หลายคนได้เล่าตรงกันว่า อาทิตี มีคนเล่าว่าต้นไม้ใหญ่ 3 ต้น มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หมุนเวียนมาอยู่แต่ละต้นตามฤดูกาล คนยังทำบุญให้เจ้าป่าวน้อย ระยะเวลาหลังๆ ไม่มีคนขึ้นไป เพราะเดินทางไปไม่ไหวเนื่องจากความชรา แต่เมื่อใดที่มีการไหว้เจ้าที่ก็เอ่ยถึงเจ้าป่าวน้อยเสมอ (วิไล (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ 20 กันยายน 2558) ผมเคยฟังพ่อเฒ่าแม่เฒ่าเล่ามา นับถือว่า ศักดิ์สิทธิ์เคยบนแล้วแก้บนด้วยลูกทวด (ประทัด) (วรุฒิ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2558) ในขณะเดียวกัน เย็นจิตร (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 23 กันยายน 2558) กล่าวเสริมว่า คนส่วนใหญ่ก็นับถือนะ แต่ตนเองไม่ได้บน ไม่ได้กาดถึงเจ้าป่าวน้อย แต่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่าวน้อยคือ เทวดาอยู่ในต้นไม้ใหญ่ เคยขึ้นไปบริเวณพื้นที่เจ้าป่าวน้อยขณะตอนนั้นอายุ 40 ปี เคยไปหลายครั้ง เคยบนให้ลูกสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เมื่อลูกสอบได้ ลูกยกมือกาดที่บ้าน ส่วนวดี (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 23 ตุลาคม 2558) ได้เล่าประสบการณ์ของตนเองว่าตอนลูกสอบได้บนเจ้าป่าวน้อย ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หมู่บ้าน อีกทั้งสุพจน์ (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 13 กุมภาพันธ์ 2558) ได้บนให้พบ ของที่หาย นอกจากนี้ สายใจ (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2558) เล่าว่าตนเองขึ้นไป บริเวณพื้นที่ของเจ้าป่าวน้อย ตอนอายุ 40-50 ปี ตอนนี้อายุ 73 ปี เคยไปหลายครั้ง ศักดิ์สิทธิ์นะ เคยไปหลูกกอด (เกาลัด) เจ้าป่าวน้อยทำให้เห็นเป็นภาพลวงตา เช่น คนไปเก็บผลไม้ ทำให้เห็นภาพ แปลกๆ มีเห็นเป็นลิ่งจิงถูกยิงทั้งที่เป็นคน

จากประสบการณ์ของคนในชุมชนพรุเตาะที่ร่วมกันถ่ายทอดบทบาทของเจ้าป่าวน้อย เหล่านี้ เป็นการให้ความหมายเจ้าป่าวน้อยในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนประกอบสร้างขึ้นเพื่อรองรับความต้องการทางจิตใจที่สังคมปัจจุบันไม่สามารถตอบสนองได้

อาจกล่าวได้ว่า ชาวพรุเตาะได้ให้นิยามความหมายของเจ้าป่าวน้อยว่าเป็นผู้คุ้มครอง และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งเขาควนสูงโดยเชื่อว่าเจ้าป่าวน้อยคือเทวดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นชันบน เขาควนสูงที่คอยปกป้อง ดูแลคนในชุมชนตั้งแต่อดีตเรื่อยมา และได้เรียกชื่อเจ้าป่าวน้อยต่อกันมาว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ควนสูง แต่บางคนเรียกว่า ทวดเจ้าป่าวน้อย อีกทั้งคนส่วนใหญ่เคยผ่านการขึ้นไปกราบไหว้และเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาพุทธในพิธีกรรมบูชาเจ้าป่าวน้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวพรุเตาะให้ความสำคัญต่อเจ้าป่าวน้อยในฐานะ “ผู้คุ้มครอง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์” ของชุมชนพรุเตาะเสมอ

อภิปรายผล

เจ้าป่าวน้อย : วิรูปูษะชุมชนท้องถิ่น วิรูปูษะ แปลว่า ผู้กล้า เมื่อนำมารวมกับคำว่า ชุมชนท้องถิ่น กลายเป็นวิรูปูษะชุมชนท้องถิ่น มีความหมายถึงผู้เก่งกล้าในท้องถิ่น ในบทความนี้ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นว่า เจ้าป่าวน้อยกลายเป็นวิรูปูษะชุมชนท้องถิ่นของสังคมพรุเตาะได้อย่างไร จากการศึกษาของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) อ้างถึงใน นพดล ปรารงค์ทอง (2558) กล่าวถึงแนวคิดเรื่อง “วิรูปูษะ” ในสังคมไทยมีหลายประเภท ได้แก่ วิรูปูษะทางวัฒนธรรม วิรูปูษะของประชาชน

วีรบุรุษของราชสำนัก วีรบุรุษของพุทธศาสนา และวีรบุรุษของชาติ อย่างไรก็ตาม โดยนิยามและแนวคิดดังกล่าว บุคคลบางคนจึงสามารถเป็นได้ทั้งวีรบุรุษของประชาชน (วีรบุรุษท้องถิ่น) หรือวีรบุรุษของชาติ ฯลฯ ในเวลาเดียวกัน ผ่านการสร้างเรื่องเล่าแบบต่างๆ เช่นเดียวกับเจ้าปาวน้อย เกิดจากชาวพวูเตาะได้ให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ว่า เจ้าปาวน้อยคือ เทวดาที่สิงสถิตอยู่ในต้นไม้บนเขาควนสูงที่ชาวพวูเตาะให้ความเคารพและศรัทธาตั้งแต่สมัยโบราณเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และให้ความเชื่อมั่นว่าเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนพวูเตาะ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Saussure ที่ได้ให้ความหมายของ สัญลักษณ์ (Signified) ในบริบทภายในใจที่มนุษย์ในสังคมกำหนดขึ้น การให้สัญลักษณ์เจ้าปาวน้อยในภาพลักษณ์ของวีรบุรุษ ผู้คุ้มครองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นำชาวบ้านหลบภัยจากโจรเป็นการสร้างภาพลักษณ์เจ้าปาวน้อยในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อยืนยันอำนาจของความขลัง ศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ที่มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถเอาชนะได้

สำหรับในประเด็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ทางกายภาพของเจ้าปาวน้อยและถูกเจ้าปาวน้อยลงโทษเป็นกุศโลบายที่ชุมชนพวูเตาะประกอบสร้างขึ้นให้เจ้าปาวน้อยทำหน้าที่ปกป้องผืนป่าแห่งนี้ เพื่อมิให้คนบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพิ่มขึ้นเนื่องจากเกรงกลัวอำนาจการถูกลงโทษจากเจ้าปาวน้อย ซึ่งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ต่อไป อีกทั้งการที่เจ้าปาวน้อยไม่ช่วยเหลือผู้ที่ขอพรให้ถูกหอย สะท้อนให้เห็นว่าเจ้าปาวน้อยคือสัญลักษณ์แห่งการสื่อสารให้คนในชุมชนมองว่าการเล่นหอยเป็นสิ่งผิดกฎหมาย เป็นอบายมุข ให้ประกอบอาชีพโดยสุจริต แทนการหวังพึ่งปาฏิหาริย์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะเห็นได้ว่าระบบคิดของคนในชุมชนที่ให้เจ้าปาวน้อยทำหน้าที่ผู้พิทักษ์คุณธรรม สอดคล้องกับนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) กล่าวว่า วีรบุรุษสามารถเลือกตอบสนองต่อสภาพการณ์แวดล้อมของเขาได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรืออย่างสร้างสรรค์มีประโยชน์ต่อส่วนรวมได้

ในขณะที่เดียวกันชาวพวูเตาะยังประกอบสร้างเรื่องราวให้เจ้าปาวน้อยมีบทบาทเป็นผู้ปกป้อง คุ้มครอง ดูแลทุกข์สุขของชาวพวูเตาะเรื่อยมา ผ่านมุขปาฐะของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่ใช้การถ่ายทอดประสบการณ์ตรงของตนเอง โดยเล่าเรื่องราวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของเจ้าปาวน้อยให้กลายเป็นวีรกรรมต่อๆ กันมากลายเป็นตำนานของผู้แก่กล้าเป็น “วีรบุรุษท้องถิ่น” ผ่านมุมมองเชิงวัฒนธรรม ในความเป็น “ปักษีใต้” ท่ามกลางกระแสของพุทธศาสนา “ในพิธีกรรมต่างๆ ต้องมีการอธิษฐานอัญเชิญเจ้าปาวน้อยในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนให้เข้ามาในการประกอบพิธีกรรมเสมอ สะท้อนให้เห็นว่าชาวพวูเตาะยังคงให้ความเคารพนับถือเจ้าปาวน้อยอย่างไม่เปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้การบูชาเจ้าปาวน้อยจึงถูกนำมาผสมกลมกลืนอยู่ในพิธีกรรมของพุทธศาสนาในชุมชนพวูเตาะได้อย่างลงตัว การนิยามว่า “เจ้าปาวน้อย” เป็น “วีรบุรุษท้องถิ่น” จึงเป็นการอธิบายลักษณะประวัติศาสตร์ชุมชนพวูเตาะที่น่าสนใจว่า คนในท้องถิ่นภาคใต้มี “เจ้าปาวน้อย” เป็น “วีรบุรุษ” ของตน โดยใช้ระบบคิดที่ถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นวีรบุรุษและความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าปาวน้อย ผ่านภาษาและพิธีกรรมของพุทธศาสนา ตลอดจนการให้

คุณค่าสัญลักษณ์ของเจ้าป่าวน้อยที่สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนพวูเตาะยังคงให้เจ้าป่าวน้อยทำหน้าที่ลึงยีดเหนี่ยวทางจิตใจต่อไป

การประกอบสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าป่าวน้อยที่เป็นนามธรรมให้เสมือนหนึ่งมีตัวตนจริงๆ ให้เป็นผู้มีบทบาทในชุมชนนั้น แม้ส่วนหนึ่งวางอยู่บนเรื่องเล่าหรือประวัติศาสตร์ของความเชื่อที่เต็มไปด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ตามที่ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเองที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับเจ้าป่าวน้อยทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่ต้องการให้เรื่องเล่าเหล่านี้ตอบสนองต่ออัตลักษณ์ในท้องถิ่นซึ่งเป็นชุมชนของตนในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวให้เกิดขึ้นในสังคมพวูเตาะเรื่อยมา สอดคล้องกับทฤษฎีมายาคติของ Barthes ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “มายาคติ (Myth) หมายถึงการสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ และแนวความคิดของ Clude Levi-Strauss ที่เสนอว่าตำนานปรัมปรา (Myth) ที่เป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์เหนือจริงในแต่ละสังคมวัฒนธรรมพยายามจะส่งสาร ที่เป็นปมขัดแย้งทางความคิดความเชื่อที่มีอยู่ในใจของคนในกลุ่มชนนั้นๆ ให้คนรุ่นหลังได้ทราบและปมความขัดแย้งดังกล่าวมักแสดงออกผ่านความคิดที่มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้าม (Binary opposition) ได้แก่ ผู้นำกับผู้ตาม ผู้มีอำนาจกับผู้ไร้อำนาจ หรือปมขัดแย้งทางชนชั้น เพศภาวะ ยุคสมัย และความเลื่อมล้ำทางความรู้ (Barthes, 1977 อ้างถึงใน นพดล วคินสุนทร, 2552)

จะเห็นได้ว่าชาวพวูเตาะได้ให้ภาพลักษณ์เจ้าป่าวน้อยในฐานะวีรบุรุษชุมชนท้องถิ่นที่พยายามผสมผสานความเชื่อนี้เข้ากับความเชื่อในพุทธศาสนา อาทิ เรื่องชาวบ้านถางหญ้าเข้าไปปลูกกล้าที่ของเจ้าป่าวน้อยถือเป็นการประพฤติมิชอบ และเรื่องการหลบภัยโจรถือว่ามีโจรเบียดเบียนสัตว์ โดยผู้เฒ่าผู้แก่ได้สืบทอดการเล่าเรื่องของเจ้าป่าวน้อยในประเด็นที่สร้างความเป็นเอกภาพเป็นวีรบุรุษที่มีความสามารถเหนือธรรมชาติเชื่อมโยงเข้ากับศิวของพุทธศาสนา ด้วยการบอกเล่าปากต่อปากมาเนิ่นนานและจะดำเนินต่อไปในอนาคตเหมือนกับสืบทอดและการผลิตซ้ำทางวาทกรรมให้ภาพมายาคติของเจ้าป่าวน้อย ที่อยู่เหนือความจริงที่ไม่ต้องการพิสูจน์ซึ่งเกิดจากการเชื่อมโยงระบบคิดที่อยู่เบื้องหลังความคิดและความเชื่อเข้ากับวาทกรรมของชาวพวูเตาะกับวัฒนธรรมของสังคมไทยในอีกมิติหนึ่ง การสร้างเงื่อนไขเรื่องเจ้าป่าวน้อยด้วยนัยยะแฝงหรือความหมายแฝง (Connotation) ที่ผู้เฒ่าผู้แก่มีการประกอบสร้างขึ้นซึ่งต้องอาศัย “ถอดรหัส” (Decoding) มาทำความเข้าใจความหมายที่มีการนำเสนอผ่านเหตุการณ์ในเรื่องเล่าต่างๆ ที่ทำให้ชาวพวูเตาะมีความเชื่อและศรัทธาในเจ้าป่าวน้อยอย่างไม่มีเงื่อนไข ในฐานะวีรบุรุษชุมชนท้องถิ่นที่สามารถสร้างเสริมกำลังใจในการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าควรค่าแก่การนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับแนวคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ว่าวีรบุรุษคือผู้สร้างแบบแผนทางวัฒนธรรมและเครื่องมือเหล่านี้มีอายุยืนนานมาก ฉะนั้นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมจึงมักเป็นคนในสมัยดึกดำบรรพ์และเป็นที่ยกย่องกันในสมัยอดีตอันนานแสนนานตราบนับปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ในสังคมพหุเศา ได้ให้สัญญาและประกอบสร้างภาพลักษณ์มาภาคติของเจ้าบ่าวน้อยในฐานะวีรบุรุษชุมชนท้องถิ่น โดยใช้วิธีการ मुखปาฐะบอกเล่าเรื่องราวและวีรกรรมของเจ้าบ่าวน้อยทั้งจากประสบการณ์ตรงและผ่านการเล่าปากต่อปากเรื่อยมาตั้งแต่ปู่ย่าตาทวด

แม้แต่ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของความทันสมัยของเทคโนโลยีที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนไทยได้ทุกเรื่อง ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของเหตุผลซึ่งสามารถอธิบายและพิสูจน์เรื่องราวต่างๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ความต้องการทางด้านจิตใจชาวพหุเศา ยังต้องพึ่งพิงเจ้าบ่าวน้อยในฐานะผู้คุ้มครองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพหุเศาร้องขอให้ช่วยปัดเป่าความทุกข์ ขอพรให้ได้ในสิ่งที่ตนเองปรารถนาและปกป้องภัยอันตรายทุกรูปแบบต่อไปอย่างไม่เปลี่ยนแปลง สะท้อนให้เห็นว่าชาวพหุเศายังต้องการให้เจ้าบ่าวน้อยให้ทำหน้าที่วีรบุรุษของชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณต่อไป

สรุป

ชาวพหุเศามีความเชื่อว่า เจ้าบ่าวน้อยคือเทวดาที่สิงสถิตในต้นชันซึ่งเป็นต้นไม้ใหญ่สูงตระหง่านอยู่บนเขาควนสูง ความเชื่อนี้มีมานาน 100 กว่าปีมาแล้ว และได้ส่งผ่านความเชื่อนี้ด้วยการเล่าประสบการณ์ทั้งทางตรงและการถ่ายทอดอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของเจ้าบ่าวน้อยผ่านเรื่องเล่ามาจากบรรพบุรุษรุ่นแล้วรุ่นเล่า ตลอดจนผู้อาวุโสของหมู่บ้านและคนรุ่นใหม่ที่ได้มีโอกาสฟังเรื่องราวและที่ประสบกับตนเอง ด้วยเหตุนี้ชาวพหุเศาจึงมีความเคารพนับถือและเชื่อว่าเจ้าบ่าวน้อยคือ ผู้นำทางจิตวิญญาณที่สามารถปัดเป่าความทุกข์เรื่อยมาเปรียบเสมือนวีรบุรุษชุมชนท้องถิ่นของตนเอง อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสสังคมแห่งความทันสมัยที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับกระแสบริโภคนิยม แต่ความเชื่อนี้ก็ยังไม่เสื่อมคลายไปจากใจชาวพหุเศา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เจ้าบ่าวน้อย วีรบุรุษชุมชนท้องถิ่นเป็นสื่อสัญญาที่มีความสำคัญในสังคมพหุเศาที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้คุ้มครอง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่สร้างความเป็นหนึ่งเดียวให้กับชาวพหุเศาซึ่งจะทำให้ชาวพหุเศามีอัตลักษณ์เฉพาะที่ช่วยให้สังคมพหุเศามั่นคงถือเป็นจุดเด่นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำศักยภาพนี้มาเป็นแม่แบบของการสร้างความยั่งยืนในสังคมพหุเศาต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. งานวิจัยเรื่องนี้ทำให้ได้ข้อคิดที่มีประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้มิติทางความเชื่อที่ผนวกไว้กับพุทธศาสนาเป็นประเด็นศึกษาชุมชนอื่นๆ ของไทยซึ่งยังคงมีความเชื่อที่ผสมผสานอยู่ในพิธีกรรมของพุทธศาสนา ที่ช่วยร้อยรัดให้ชุมชนมีความสามัคคี ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเข้มแข็งให้กับชุมชน
2. ควรทำวิจัยในประเด็นลัทธิอยู่กับวัฒนธรรมไทยที่สามารถนำมาสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในสังคมท้องถิ่นนั้นๆ

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัญญาวิทยาโครงสร้างนิยมหลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). *วิบูรุษในวัฒนธรรมไทย : ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 4* [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2536, จาก : <http://www.econ.tu.ac.th/journal/Material/Previous/PUY4.pdf>.
- นพดล ปรารงค์ทอง. (2558). *คตินิยม : วิบูรุษท้องถิ่น* [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2558, จาก : <http://www.ysl-history.com/anali/002.doc>.
- นพดล วัฒนสุนทร. (2552). *เรื่องมายากลกับมายาคติในสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต. สาขานิเทศศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2529). *“ความเชื่อชาวใต้” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์.
- พระยาอนุমানราชธน. (2532). *งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ของศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชธน*. (เล่มที่ 4). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

บุคลากรกรม

- ชาติชาย (นามสมมติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). จุรีรัตน์ บัวแก้ว (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านพรุเตาะ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558.
- ชัยยะ (นามสมมติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). จุรีรัตน์ บัวแก้ว (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านพรุเตาะ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2558.
- จรัส (นามสมมติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). จุรีรัตน์ บัวแก้ว (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านพรุเตาะ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2558.
- จันทรา (นามสมมติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). จุรีรัตน์ บัวแก้ว (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านพรุเตาะ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2558.
- ณิชา (นามสมมติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). จุรีรัตน์ บัวแก้ว (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านพรุเตาะ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2558.

